

Т.В. Довбенко,
*старший викладач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін НУФВСУ*

АКТУАЛЬНІ СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

В статті розглядаються проблемні аспекти соціогуманітарного та громадянського розвитку особистості, соціальних груп суспільства в контексті розгляду процесу виховання як одного із засобів формування духовності. Розглядаються приклади громадянського виховання в деяких країнах, зокрема Ізраїлі та Японії.

Ключові слова: *громадянське виховання, демократія, моральність, політична свідомість, патріотизм.*

Сьогодні, коли дефіцит громадянської культури усвідомлюється як одна з головних перешкод на шляху оновлення суспільства, громадянський розвиток особистості виступає одним із найактуальніших завдань сучасного суспільства. Саме тому зміцнення об'єктивних передумов громадянського виховання, на сучасному етапі, передбачає активне залучення молоді до громадянської діяльності.

Ідеї громадянського виховання завжди були актуальними для педагогічної еліти України. Такі відомі українські діячі, як В. Антонович, Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, А. Макаренко, В. Сухомлинський звертали увагу у своїх роботах на особливе значення формування громадянської свідомості підростаючої особистості. Так, наприклад, М. Грушевський у своїй книзі "На порозі нової України" пише про ідеал розбудови незалежної держави. Чільне місце у цьому ідеалі посідає образ громадянина України, його громадянських добродійностей. Без сумніву, в цьому політичному заповіті, є багато того, над чим варто замислитися й нашому сучаснику. М. Грушевський підкреслював, що виховання у громадян почуття обов'язку перед Батьківщиною – це

найвищий стимул громадянського життя, який має об'єднати весь народ в однім пориві. [3].

Мета статті – обґрунтувати необхідні критерії для визначення рівнів громадянської вихованості молоді; познайомитися з історичним та іноземним досвідом громадянського виховання, висвітлити об'єктивну та суб'єктивну зумовленість процесу виховання громадянськості молоді.

У сучасній науковій літературі знайшли висвітлення такі питання як: теоретично-методичні орієнтири формування в молоді цінностей громадянського суспільства, сучасна сім'я у контексті розбудови громадянського суспільства в Україні (Т. Кравченко), дискусійні клуби як фактор виховного впливу на студентів (Г. Троцко), роль сучасних громадських організацій у вихованні особистості (Н. Ніколенко), громадянське виховання як складова формування особистості (В. Пікельна), використання літератури і мистецтва в системі громадянського виховання (Л. Бутенко), громадянська властивість як здатність до творчості (В. Клименко).

На думку вчених (Д. Тхаржевського, Л. Уайт, Н. Чернухи та ін.), ефективність громадянського виховання виявляється не лише в тому, наскільки молодь усвідомлює громадянські цінності, але й, які громадянські якості прагне розвивати у собі, виявляти у повсякденному житті.

Як зазначають вчені (І. Бех, А. Богульський, В. Курило, С. Савченко та ін.), між особистістю та навколишнім середовищем утворюється діалектичний взаємозв'язок, у якому суб'єктивний чинник має відігравати суттєву роль. Це означає, що особистість має бути не лише носієм певних цінностей, але й активним учасником їх творчого освоєння, використання у повсякденному житті, навчанні, праці, творчості. Саме тому, особливої гостроти набувають такі прояви громадянської вихованості молоді, як: саморозвиток, самовиховання, самовдосконалення, виявлення громадянського ставлення тощо.

Головна мета громадянського виховання – це підготовка молоді до життя у громадянському демократичному суспільстві, у взаємопов’язаному світі, визнання та прийняття цінностей, що виступають головними для нашого суспільства. Серед критеріїв і результатів громадянського виховання неабияке місце посідає громадянськість особистості, складовими якої є: моральна, політична та правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави.

Розробка питань громадянського виховання у педагогіці має свою історію. У західноєвропейській, античній та класичній педагогіці воно пов’язане з іменами Платона, Аристотеля, Руссо. Якщо перші пов’язували проблеми громадянського виховання, насамперед з формуванням поваги до держави, законслухняності, то останній бачив основу громадянського виховання у вільному розвитку особистості, у створенні умов для самовираження. Найбільш повно теорія громадянського виховання в зарубіжній педагогіці була розроблена німецьким педагогом Р. Кершенштейнером, який відзначав необхідність цілеспрямованого формування громадянського виховання, знання історії держави, політичної освіченості мас, тощо.

Радянська педагогіка розглядала питання громадянського виховання в аспекті суспільної спрямованості особистості, набуття досвіду колективної діяльності. Українські педагоги та діячі освіти поч. ХХ століття пов’язували громадянськість з національним вихованням, що було викликано ідейними, ідеологічними та соціальними чинниками (В. Винниченко, М. Грушевський, та ін.)

У 20-х роках ХХ століття ідеї громадянського виховання також розглядались у контексті соціального виховання (В. Дюшен Я. Мамонтов, М. Міронов, Е. Равич-Щербо та ін.). Соціальна теорія виховної діяльності обґрунтовувала відповідні ціннісні орієнтири та ідеали. В. Сухомлинський у своїх працях, підкреслював, що задовго до повноліття підліток має жити

громадянськими думками й сприйманнями. Справжнє громадянське виховання, на думку педагога, у процесі навчання починається там, де думка надихає, пробуджує й утверджує прагнення до морального ідеалу [4].

Безперечно, звернення до історичного досвіду громадянського суспільства і громадянського виховання сприяє осмисленню сучасних проблем суспільного розвитку та формулюванню першочергових завдань його удосконалення педагогічними засобами. Проаналізована проблематика підтверджує той факт, що вітчизняна суспільно-педагогічна думка нагромадила немало ідей та підходів до визначення громадянськості; громадянського виховання тощо.

Таким чином, першочерговими громадянськими орієнтирами вважалися: 1) суспільство повинно складатися з вільних, економічно забезпечених індивідів, діяти на основі громадянської ініціативи та асоціації, поєднання приватних і колективних інтересів та розв'язання суперечностей і конфліктів між ними на засадах взаємоповаги, діалогу та компромісів, пошуку спільних цілей і завдань (В. Антонович, П. Грабовський, М. Драгоманов, М. Костомаров, П. Куліш, С. Миропольський, М. Пирогов, П. Юркевич та ін.);

2) розвиток патріотичних якостей, формування правових цінностей, потребі до активних дій з метою вирішення існуючих проблемних ситуацій (Б. Грінченко, С. Єфремов, М. Рубінштейн, С. Сікорський, Я. Чепіга та ін.);

3) укріплення ідеї української демократичної державності, її поширення в громадянстві, виховання у підростаючого покоління почуття обов'язку перед українською демократією (В. Винниченко, М. Грушевський, І. Огієнко, С. Русова, С. Сірополко та ін.);

4) формування дисциплінованого, політично (класово) свідомого, діяльного і відповідального громадянина – інтернаціоналіста (С. Ананьїн, Г. Гринько, В. Дурдуківський, О. Залужний, Я. Мамонтов, О. Попов, Я. Ряппо, М. Скрипник, Е. Яновська та ін.) [1].

Ретроспективний аналіз і виявлення перспективних ідей й концептуальних положень щодо громадянського виховання, дозволяє визначити можливі орієнтири його розвитку в сучасних умовах. Актуальною проблематикою сьогодні, є формування людини, здатної жити в громадянському суспільстві. Для цього потрібні вміння й навички, що визначають відношення до суспільства, демократичний клімат в середовищі свого спілкування, бажання й готовність здійснити соціально корисні дії, примножувати багатства країни. У цьому аспекті одним із пріоритетів виховання і повинна стати громадянськість. Як зазначає українська вчена О. Сухомлинська: «сучасні тенденції розвитку українського суспільства висунули на передній план педагогічного й всього громадського життя проблему громадянськості як якості суспільства і якості особисті» [5].

Складна сучасна соціополітична ситуація, військові дії на території України вимагають, крім того, вивчати досвід інших країн, зокрема, Ізраїлю, де система виховання патріота-воїна-громадянина є питанням загальнодержавного масштабу.

Сучасна система освіти поліетнічного Ізраїлю спрямована на підготовку підростаючого покоління до гідного і відповідального життя в демократичному суспільстві, де пліч -о- пліч живуть люди, що різняться між собою за етнічним походженням, релігією, культурою і політичними поглядами.

Оскільки виховання любові до Батьківщини в Ізраїлі є пріоритетним завданням, то починаючи з сім'ї, дошкільного закладу зростаючі громадяни виховуються як захисники родини, Батьківщини, в якій панує єдність, працьовитість, дисципліна.

Ізраїль активно ініціює та цілеспрямовано фінансує молодіжні рухи, які є невід'ємною частиною виховання підростаючого покоління (10-18 років). Молодіжні рухи (Бней-‘Аківа, Бетар, Ха-Но‘ар ха-‘овед ве-ха-ломед, Ха-Цофим та інші) активно заповнюють вільний час ізраїльського юнацтва, долучаючи його до культурних заходів та добровільної громадсько-корисної

діяльності. Ізраїльський молодіжний рух систематично залучає молодь до виховних заходів (екскурсії, літні табори, скаутські та воєнні ігри, дискусії, лекції, зустрічі тощо), спрямованих на те, щоб сформувати у підлітків свідоме ставлення до дійсності, активізувати громадську діяльність, виробити особисту відповідальність та організаційні навички. Пріоритетним завданням згаданих рухів є інтеграція молодого покоління репатріантів з різних громад в ізраїльське суспільство, виховання в них згуртованості, злагоди і патріотизму [2].

Безцінним та корисним для Української держави є досвід Японії, де виховання громадянськості, почуття патріотизму посідає провідне місце у підготовці підростаючого покоління до цивілізованого життя. Пріоритетним курсом у державі є потреба вивчати, поважати та цінувати інші культури .

Усі японські навчальні заклади функціонують під ідейними девізами: “Успіху домагаються наполегливою працею ”, “Якщо ти відстаєш, наполегливіше працюй над собою ” тощо. Оскільки японські школи діють за принципом “Працювати на межі своїх можливостей ”, то не дивно, що держава має високий рівень виховання багатокультурного народу, а також економічні успіхи та світове визнання.

Виховання молодих японців-патріотів, відображається у громадянському вихованні, яке, своєю чергою, вибудовується в трьох напрямках: моральне виховання (повага до людської гідності і шанування життя; моральні почуття; розвиток традиційної культури; повага до демократичних цінностей і держави; виховання миролюбності і поваги до інших народів; розвиток здібностей до самостійного прийняття рішень); соціальні дослідження (географія, історія, основи громадянськості та інші); спеціальна освіта (повсякденна діяльність: участь у спортивних, музичних, культурних, мистецьких, академічних клубах; діяльність у команді (обмін міркуваннями, ідеями, підтримка старшими учнями молодших); участь у заходах, акціях, фестивалях, церемоніях, екскурсіях, музеях; задіяння в

громадській роботі, прибирання класної кімнати, школи, території, парків; турбота про тварин тощо [2].

Проаналізувавши наукові дослідження, можна зробити висновок щодо необхідності зосередити увагу українського освітнього простору на безцінному досвіді. Адже у важкий період становлення української політичної нації, який ускладнюється російською агресією, анексією Криму, військовим протистоянням громадян Сходу і Заходу України, почуття патріотизму відіграє роль найкращого “інтегратора” людей різного етнічного походження у народ, як спільність громадян однієї держави.

Література:

1. Вербицька П.В. Теоретико-методичні основи громадянського виховання учнівської молоді у загальноосвітніх навчальних закладах.—Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 — теорія і методика виховання. — Інститут проблем виховання АПН України, Київ, 2010.
2. Гарнійчук В. М. Досвід провідних країн світу щодо виховання патріотизму підростаючого покоління / В. М. Гарнійчук // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2015. - Вип. 19(1). - С. 138-150. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2015_19%281%2
3. Грушевський. М. На порозі нової України. Нью-Йорк-Львів-Київ-Торонто-Мюнхен, 1992.
4. Громадянин - Держава - Громадянське виховання. Антологія / Упорядники М. А. Рогозін і О.В. Сухомлинська. - Донецьк, 2001. - С.213.
5. Сухомлинська О. Громадянське виховання: спадщина і сучасність /Науково- методичний часопис Доба з історичної та громадянської освіти. –2005. -№ 2. – С.4-5.

T. Довбенко. Актуальные социогуманитарные аспекты гражданского воспитания.

В статье рассматриваются проблемные аспекты социогуманитарного гражданского развития личности, социальных групп общества в контексте процесса воспитания как одного из средств формирования духовности. Рассматриваются примеры гражданского воспитания в некоторых странах, а именно Израиль, Япония.

Ключевые слова: гражданское воспитание, демократия, моральность, политическое сознание, патриотизм.

T. Dovbenko. Actual social and humanitarian aspects of civic education.

The article examines the problematic aspects of the sociohumanitarian civil development of the individual, social groups in the context of the process of education as one of the means of forming spirituality. Examples of civic education in some countries, namely Israel, Japan are considered.

Keywords: civic education, democracy, morality, political consciousness, patriotism.

Довбенко Тетяна Володимирівна

Старший викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національного університету фізичного виховання та спорту України

050-353-11-36

tdovbenko@ukr.net